

201.21
Θεωρίες αποδομησης του χώρου και του φυλου

2013-2014

Βάνα Τεντοκάλη

Δρ Αρχιτεκτονικης

Καθηγητρια

Αριστοτελειο Πανεπιστημιο Θεσσαλονικης

Θανάσης Μουτσόπουλος (επισκεπτης διδασκων)

Δρ Αρχιτεκτονικης

Αναπληρωτής Καθηγητής

Πολυτεχνείο Κρήτης

Επισκέπτης διδασκων

2^η Παρουσίαση (13.3.2014)

Αντικείμενο

**Φιλοσοφικές θεωρίες αποδόμησης
του χώρου και του φυλού**

- **Δομισμός ή στρουκτουραλισμός (Structuralism)**

Δομισμός (Structuralism)

Ο δομισμός ως ένας τρόπος σκέψης αποτέλεσε μια ιστορική τομή στις αρχές του 20^{ου} αιώνα,

συμβαλλοντας κυρίως στις:

- φυσικές επιστήμες
- γλωσσολογία (και συγκεκριμένα στο έργο του Ferdinand Saussure, 1916)

στη συνέχεια επεκταθηκε και σε άλλα επιστημολογικά πεδία, όπως στην:

- ανθρωπολογία (από τον Claude Levi Strauss, 1949)
- ψυχανάλυση (από τον Jacques Lacan)
- φιλοσοφία και κοινωνικές επιστήμες (από τους Louis Althusser, Michel Foucault κτ)

καθοριστική είναι η ισχύς του στην:

- αρχιτεκτονική κατεχοντας την πρωτοκαθεδρία του από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα μέχρι τουλάχιστον τη δεκαετία του '70.

Αληθεια τι γίνεται μετά?

Δομισμός (Structuralism)

- Ο **δομισμός** αποτελεί ένα θεωρητικό ρεύμα, που διερευνά
- τη δομή των συστημάτων.
 - τη φύση της αντίληψης των αντικειμένων από το υποκείμενο που παρατηρεί.

Ο όρος αυτός προέρχεται από τη λατινική λέξη **structura = δομή**.

Structure

Διευθέτηση οντοτήτων, οι οποίες ενσωματώνουν τις παρακάτω ιδέες συντελώντας στην αίσθηση:

- Της ολότητας
(παρεχοντας μια εσωτερικη συναφεια)
- Του μετασχηματισμου
(οδηγωντας όχι σε ενα στατικο και παθητικο αποτελεσμα, αλλα σε μια ενεργητικη διαδικασια)
- Της αυτό-ρυθμισης
(ισχυροποιωντας τη διαδικασια μετασχηματισμου)

Piaget J. (1973) **Structuralism: An introduction**. Oxford: Clarendon Press, pp. 5-16.

Structure

- Η διευθέτηση μερών ή οργάνων ή συστατικών σε ένα σύνολο ή σωμα.
- Η αμοιβαία σχέση των συστατικών μερών ή στοιχείων σε ένα σύνολο καθώς καθορίζουν την ιδιαίτερη φύση ή χαρακτηριστικά.
- Ο οργανωμένος συνδυασμός ή σωμα από αμοιβαία συνδεδεμένα και εξαρτώμενα μεταξύ τους στοιχεία.

The Compact Edition of the Oxford English Dictionary (1982)

Oxford: Oxford University Press, pp. 536, 3104.

Webster Universal Dictionary (1970) NYNY: Harver educational services, pp. 301.

Webster's New International Dictionary (1913) Springfield MA: Merriam, pp. 2061.

Δομή

- Εσωτερική διαρθρωση σε μια ολότητα ποικιλων στοιχειων, τα οποια συνδενονται το ένα με το άλλο κατα τέτοιον τρόπο ώστε κανένα από αυτά να μην μπορεί να είναι εξω από τις σχεσεις του με τα υπολοιπα.

Πελεγρινης Θ. (2004) **Λεξικο της φιλοσοφιας**. Αθηνα: Ελληνικα γραμματα, σελ. 171.

- Το συνολο στοιχειων και οι μεταξυ τους σχεσεις.

(για τις ανάγκες τόσο του θεωρητικού αυτού μαθηματος όσο και του εργαστηριακου «Ο σχεδιασμός ως ένα παιχνιδι αποσταθεροποίησης και αποδιαρθρωσης» υιοθετείται ο παραπάνω ορισμος, ως ο πλέον σχηματικός και αφαιρετικός).

Ο δομισμός προϋποθέτει τις παραδοχές, κατά τις οποίες:

Οι εκδηλώσεις της ανθρωπίνης ζωής

μπορούν να κατανοηθούν και να ερμηνευθούν μόνο εάν θεωρηθεί, **ότι κατω από την επιφάνεια τους βρίσκεται μια δομή, η οποία διέπεται από σταθερούς νόμους.** Ή διαφορετικά:

Ο κόσμος

- **δεν αποτελείται από ανεξάρτητα μεταξύ τους αντικείμενα παρατήρησης** (για παράδειγμα οντοτητες, εμπειρίες, κτλ), των οποίων η πραγματική φύση με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μπορεί να καθιστάται καθαρά και αυτονομά αντιληπτή από τα υποκείμενα που παρατηρούν.
- **αλλά αποτελείται από αντικείμενα, των οποίων η πραγματική φύση δεν βρίσκεται μέσα στα ίδια τα αντικείμενα, αλλά στις σχέσεις που οικοδομούνται τόσο μεταξύ τους όσο και ανάμεσα σ' αυτά και στα υποκείμενα που τα παρατηρούν, προκειμένου να τα αντιληφθούν.**

Εν κατακλειδι,
η αντικειμενική παρατήρηση του αντικειμένου
(μεμονωμένης οντότητας ή εμπειρίας) από το υποκείμενο
είναι σχεδόν αδύνατη.

Με άλλα λόγια,
η σημασία κάθε αντικειμένου παρατήρησης (παρατηρούμενου)
δεν είναι δυνατόν να γίνει αντιληπτή,
εκτός εάν ενσωματώνεται στη δομή του συνόλου, στο οποίο ανήκει.

Αυτό συμβαίνει
διότι **η αντιληψη του αντικειμένου από το εκάστοτε υποκείμενο,**
που παρατηρεί:

- **εμπεριέχει μια ενδογενή προκαταληψη,**
Επειδή το κάθε υποκείμενο (παρατηρητής-τρια)
επηρεάζει το αντικείμενο της **παρατήρησης** του
αλλά και επηρεάζεται από αυτό.
- **διαμορφώνει μεταξύ τους μια συνθηκή κυριαρχίας**
του υποκειμένου παρατήρησης προς το αντικείμενο **παρατήρησης**
(παρατηρούμενο).

Παρατήρηση

Το καθετί μπορεί να γίνει ενδιαφέρον,
αν το κοιτάξεις για αρκετή ώρα.

Γκυστάβ Φλωμπέρ (1821-1880)

Αναφερομενος στον δορισμό ως προς την παραγωγή νοήματος, που απορρέει από τη σχέση ανάμεσα στο υποκείμενο (μυαλο) που παρατηρεί και το αντικείμενο παρατήρησης, ο μαρξιστής κριτικός λογοτεχνίας **Fr. Jameson**, διατυπώνει:

“Ο δορισμός.....αφορά μια συγκεκριμένη έρευνα για τις μονιμες δομες, τις οργανωτικες κατηγοριες και μορφες του μυαλου, δια μεσου των οποίων είναι ικανο να έχει εμπειρία του κόσμου ή να οργανωνει ένα νόημα μέσα σε κατι, το οποίο από μόνο του δεν έχει νόημα” (Jameson 1974, 109) .

Jameson Fr. (1974) **The prison-house of language: A critical account of structuralism and Russian Formalism.** Princeton NJ: Princeton University Press, pp. 109.

Γλώσσα ως ένα σύστημα σημείων

Η γλώσσα

Γλώσσα είναι ο τοπος στον οποίο :

- καθορίζονται οι πιθανες μορφες δρασης της κοινωνικης οργανωσης και οι συνεπαγομενες συνεπειες της.
- κατασκευαζεται η αισθηση του εαυτου μας, η υποκειμενικοτητα μας.

Θεωρία των σημειών του F. Saussure (1857-1913)

Η γλώσσα, κατά τον Saussure,
πριν από την πραγματοποίηση της σε προφορικό ή γραπτό λόγο,
έχει μια δομή.
Συνιστά δηλαδή ένα αφηρημένο σύστημα
που αποτελείται από σημεία και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Κάθε σημείο αποτελείται από:

- ένα **σημαινόν** = ηχο ή γραπτή εικόνα
Αποτελεί μια συμβαση, ηχητική και οπτική.
- ένα **σημαινόμενο** = νόημα ή σημασία
Παραγεται μέσα στη γλώσσα και δεν αντανάκλαται σ' αυτήν.
Οι ιδιότητες του νόηματος δεν καθορίζονται από τον φυσικό κόσμο
που αντανάκλωνται στη γλώσσα,
αλλά παραγονται κοινωνικά μέσα σ' αυτήν.

Η λέξη δεν λείπει ποτέ όταν κατέχεις τη ιδέα.

Γκυστάβ Φλωμπέρ (1821-1880)

Η σχέση ανάμεσα στο σημαίνον και το σημαινόμενο είναι αυθαιρετή.
Δεν υπάρχει μεταξύ τους καμιά φυσική συνδεση.

Κατα συνέπεια, η έννοια του σημείου
συμφωνα με τον Saussure
**είναι η ενότητα δυο στοιχειων,
σημαινοντος και σημαινομενου,
των οποίων η σχέση είναι αυθαιρετη, μη σταθερη
και χαρακτηριζεται από τη διαφορα.**

Αρκει να σκεφτουμε μια λεξη ως παράδειγμα,
σκυλος στα ελληνικα, dog στα αγγλικά κτλ.
Δεν υπάρχει κάποια αιτιακη σχέση:
Ουτε ανάμεσα στα φωνηματα των δυο λεξεων στις δυο διαφορετικες γλωσσες
Ουτε ανάμεσα στο φωνημα της κάθε γλωσσας και στο πραγματικο ον
που είναι ο σκυλος.

Η λέξη «μητερα» σε διαφορες ινδοευρωπαϊκες γλωσσες

(Πηγή R. Bouckaert, P. Lenney, M. Dunn, S. J. Greenhill,

A. V. Alekeyenko, A. J. Frummond, R. D. Gray, M. A. Suchard, QD Atkinson)

**Το κάθε σημείο δεν έχει πραγματικό νόημα,
αλλά το αποκτά μέσα στην αλυσίδα των σημείων της γλωσσας
και τις διαφορές του από τα άλλα.**

Η **γλωσσολογία**, δηλαδή η επιστήμη των σημείων:

- Κατά τον Saussure είναι
«δομημένη οικονομία 'διαφορών'»
- Κατά τον Derrida είναι
«δομημένη οικονομία 'αναβολής',
δηλαδή ένα 'παιχνιδί' σημασίας δίχως τέλος»

Υπάρχουν τρεις βασικοί τρόποι μελέτης της γλώσσας του κειμένου:
Η συντακτική, σημαντική και πραγματική.

- **Συντακτική** είναι η μελέτη των κανόνων συνδυασμού σημασιοντών, δηλαδή η «γραμματική» και η «συνταξη» του κειμένου.
- **Σημαντική** είναι η μελέτη της σημασιολογικής δομής, δηλαδή των κωδικών των σημασιοντών (καταδηλωτικών και συνδηλωτικών), δηλαδή της παραδειγματικής δομής του κειμένου.
- **Πραγματική** είναι η μελέτη της σχέσης του κειμένου με το περιβάλλον του, καθώς επίσης τόσο της κοινωνικής του λειτουργίας όσο και του ιδεολογικού του ρόλου.

Ο Saussure αναφέρεται και στον κωδικα.

Κωδικας είναι το σύνολο των σημειων και των νομων συνδυασμου τους, που επιτρεπουν να συνταξουμε ένα μηνυμα. Υπαρχουν πολλων ειδων κωδικες. Για παραδειγμα:

Κοινωνικοι κωδικες

Αναγνωριση ταυτοτητας

- Κωδικες των οποίων τα σημεια έχουν φορεα τον ανθρωπο (πχ. αμφιεση,)
- Κωδικες των οποίων τα σημεια είναι ανεξαρτητα από τον ανθρωπο, αλλά δηλωνουν κοινωνικη ιεραρχηση (π.χ. καταγωγη).

Κοινωνικες σχέσεις

- Πρακτική της συμπεριφορας (π.χ. νευματα, χειρονομιες)
- Εθιμοτυπιας (π.χ. τι ωρα μπορείς να τηλεφωνησεις)
- Συναναστροφες (π.χ. παιχνιδια)

Κατοχη και χρήση (π.χ. μερσεντες)

Ανταλλαγες (π.χ. δωρα)

Η αντικειμενικότητα

Το ζήτημα της **αντικειμενικότητας** και πιο συγκεκριμένα το ερώτημα, αν υπάρχει αντικειμενική αλήθεια, απασχολήσε αρκετά τον άνθρωπο στην μακραινών ιστορία του. Για αυτό και μέχρι σήμερα έχουν διατυπωθεί μια σειρά από θεωρητικές αποψεις, οι οποίες εντελώς σχηματικά μπορούν να συνοψιστούν σε τέσσερις κατηγορίες:

- Η **κλασική ρεαλιστική αποψη**, σύμφωνα με την οποία υπάρχει αντικειμενική αλήθεια. Η αποψη αυτή επικρατήσε από την **αναγέννηση μέχρι τον διαφωτισμό**.
- Η **σχετικιστική η ρελατιβιστική αποψη**, σύμφωνα με την οποία η εκαστοτε αλήθεια θεωρείται αλήθεια αναλογα με το εννοιολογικό πλαίσιο στο οποίο εντασσεται. Αρα είναι σχετική. **Από τον διαφωτισμό μέχρι 20^ο αιώνα**.
- Η **αποψη του Κ.Ποπερ (1902-1990)** σύμφωνα με την οποία κριτήριο για τον επιστημονικό (η μη) επιστημονικό χαρακτήρα μιας θεωρίας είναι **η αρχή της διαψευσιμότητας** και όχι της επαληθευσιμότητας. Η επιστημη αποτελεί μια συνεχή πορεία προσεγγίσης προς την αλήθεια, χωρίς να μπορούμε να πουμε, ότι μια δεδομένη στιγμή έχει κατακτηθεί απολυτα.
- Η **αποψη των "αποδομητών", J. Derrida, P. de Man, J. Hillis, G. Hartman, E. Said, J. Riddel**, σύμφωνα με την οποία δεν υπάρχει αντικειμενική αλήθεια.

Βιβλιογραφία

- Bennington G. (1989) "Deconstruction is not what you think", in Papadakis et al., **Deconstruction**. London: Academy.
- Con Davis R., Schleifer R. (1989) **Contemporary Literary Criticism**. NY: Longman.
- Culler J. (1989) **On Deconstruction**. London: Routledge.
- Johnson B. (transl.) (1981) "Introduction" in Derrida J. **Dissemination**. Chicago: The University of Chicago Press.
- Derrida J. (1981) **Positions**. Bass A. (transl.), London: The Athlone Press.
- Derrida J. (1991) "Letter to a Japanese Friend", in Kamuf P. **A Derrida Reader: Between the Blindes**. NY NY: Harvester.
- Derrida J. (1966) "Structure, Sign and Play in the Discourse of the Human Sciences", in Con Davis R., Schleifer R. (1989) **Contemporary Literary Criticism**. NY: Longman.
- Eagleton T. (1988) **Literary theory**. Oxford: Basil Blackwell.
- Forrester J. (1981) "Philology and the phallus" in MacCabe C. (ed), **The talking cure**. London.
- Foucault M. ([1966] 1986) **Οι λεξεις και τα πραγματα**. Αθηνα: Γνωση.
- Hawks T. (1977) **Structuralism and semiotics**. London: Methuen.
- Jameson Fr. (1974) **The prison-house of language: A critical account of structuralism and Russian Formalism**. Princeton NJ: Princeton University Press, pp. 109.
- Jefferson A., Robey D. (1986) **Modern Literary Theory**. London: B.T. Batsford.
- Lacan J. (1956) **The Language of the Self**. Baltimore.
- Norris Chr. (1985) **Deconstruction. Theory and Practice**. NY NY: Methuen.
- Papadakis A., Cook C., Benjamin A. (1989) **Deconstruction**. London: Academy.
- Piaget J. (1973) **Structuralism: An introduction**. Oxford: Clarendon Press, pp. 5-16.

Ruthven K.K. (1990) **Feminst Literary Studies**. Cambridge: Cambridge University Press.
Τεντοκαλη Β., Χατζησαββα Δ. (1998) **Θεωριες της αποδομησης του χωρου και του φυλου, (201.21)** Τομος Α' και Β', Τμημα Αρχιτεκτονων, Αριστοτελειο Πανεπιστημιο Θεσσαλονικης, Θεσσαλονικη.

Λεξικα

Πελεγρινης Θ. (2004) **Λεξικο της φιλοσοφιας**. Αθηνα: Ελληνικα γραμματα, σελ. 171.
The Compact Edition of the Oxford English Dictionary (1982)
Oxford: Oxford University Press, pp. 536, 3104.
Webster Universal Dictionary (1970) NYNY: Harver educational services, pp. 301.
Webster's New International Dictionary (1913) Springfield MA: Merriam, pp. 2061.